

МОЖЛИВОСТІ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У ВІДТВОРЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті проаналізовано канали поширення освітньої та наукової інформації за допомогою мережі Інтернет, зокрема через міжнародні наукометричні бази даних (Scopus, Web of Science, Journal Citation Reports®, Google Scholar та ін.). Розкрито поняття та охарактеризовано інституційний репозитарій як один із документно-комунікаційних каналів передачі наукової та освітньої інформації. Зроблено висновок, що завдяки створенню електронних видань, публікаціям статей на сайтах видавництва, наданні доступу до наукової, освітньої літератури через сайти бібліотек та інституційні репозитарії відбувається значне підвищення інформаційно-комунікативної складової наукового світу. Наявність зазначених каналів поширення науково-освітньої інформації сприяє взаємобміну інформацією між освітянами, науковцями та дослідниками різних країн світу.

Ключові слова: електронні інформаційні ресурси, електронні бібліотеки, електронні архіви, інституційний репозитарій, репозитарій НАУ, світовий Інтернет-простір,

Накопичення та представлення науково-освітньої інформації в електронному вигляді стало обов'язковою умовою розвитку сучасних закладів освіти загалом, й вузів, зокрема. Настав час, коли інтелектуальний потенціал вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), країни чи нації має як якісне так і кількісне значення. На основі цього формуються рейтинги, популярність, а відтак і попит на освітні послуги конкретного ВНЗ, і авторитет країни, і місце нації у світовій науковій та культурній спільноті.

Існує також проблема подолання мовних бар'єрів на шляху до обміну освітньою та науковою інформацією. Раніше питання, як правило, вирішувалося через публікацію напрацювань основними мовами та у провідних наукових фахових виданнях. Розвиток Інтернету та поява технологій Web 2.0 забезпечили технічні передумови для створення інформаційного контенту кожним користувачем, незалежно від місця його знаходження та мови, якою він володіє.

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту», сучасних завдань створення центрів знань в університетах, удосконалення механізму наукометричного оцінювання діяльності наукових працівників організація та супровід інституційного репозитарію стає певним трендом у формуванні цифрового архіву досягнень як окремого вченого, так і певних галузей, механізмів інтеграції особистих наукових здобутків у світовий Інтернет-простір.

Сучасне інформаційне суспільство важко уявити без використання електронних інформаційних ресурсів. Сучасні інформаційні технології є засобом переведення накопичених людством відомостей та знань з паперової в електронну форму й створення принципово нових видів інформаційних ресурсів до яких належать електронні бібліотеки та архіви. Реалізація технологій, що складають основу створення електронних бібліотек та архівів, надає широкі можливості для управління великими обсягами даних та їх опрацювання. Саме електронні бібліотеки на базі провідних університетів можуть стати підґрунтям формування в Україні нової інформаційної інфраструктури.

Університети та науково-дослідні інститути в усьому світі активно планують та реалізують архіви власної наукової продукції. В основі створення сучасних електронних архівів є: доступ через веб-браузер та розширення можливостей бібліотек через взаємодію із зовнішніми сервісами; відкритість та безкоштовність програмного забезпечення бібліотечних сервісів; постійний розвиток замість циклів поновлень – це більше відповідає руху інформаційних технологій; запозичення досвіду роботи в сучасному інформаційному полі з різних галузей науки, освіти, економіки, журналістики, видавничої справи тощо;

залучення користувачів до поповнення бібліотечного фонду, проектування нових сервісів тощо.

Реалізацією ідеї електронного архіву в умовах університету може бути проектування та створення інституційного репозитарію як складової сучасної бібліотеки, оскільки інституційний депозитарій, на думку науковців, – це мережевий сервіс відкритого доступу для зберігання, систематизації і управління цифровими колекціями інтелектуальних продуктів однієї чи кількох університетських спільнот та поширення цифрових матеріалів, створених інституцією чи її співробітниками.

На думку Н. М. Фролової та Л. В. Кашасвої, інституційний репозитарій – це місце у мережі для збору, забезпечення збереження та розповсюдження в електронному форматі інтелектуальної продукції установи, зокрема, наукової [21]. Можна погодитися також із твердженням, що репозитарій – організована колекція цифрових документів та набір сервісів навколо цієї колекції, яка репрезентує результати наукових досліджень у вільному on-line доступі, а також забезпечує надійне їх зберігання. Основними видами репозитаріїв вважаються інституційні та тематичні [25, 6].

Виходячи із наведеного трактування репозитарію, можна констатувати, що інституційні репозитарії за своєю організацією та структурою мало чим відрізняються від інших типів веб-архівів і за своєю суттю сходяться з відкритими архівами та рухом відкритого доступу (Open Access). Інституційні репозитарії (далі – ІР) як сучасний тип архівів став розглядатися лише з 2000 р., коли університети почали пропонувати власні послуги в управлінні та розповсюдженні власних цифрових ресурсів.

Нині ІР розвиваються відповідно до потреб науковців і професорсько-викладацького складу університетів, змін в електронному науковому видавництві та технологіях цифрового збереження інформації. Розвиток ІР є продовженням мережевої інформаційної революції і відображає динаміку наукових індивідуальних інновацій, що постійно змінюються, інституційний прогрес та еволюцію наукової діяльності в різних галузях знань. ІР виникли як нова стратегія, що дає можливість університетам використовувати серйозні системні засоби для прискорення змін, що мають місце в системі знань та науковій комунікації, яка рухає університети за межі їх відносно пасивної ролі (що склалося історично) видавців у модернізації наукового видавництва.

ІР забезпечують критичну складову в реформуванні системи наукової комунікації, що розкриває доступ до досліджень, підтверджує контроль над ними науковою спільнотою, підвищує конкуренцію та знижує монопольну владу журналів, а також підвищує значимість університетів і бібліотек, що підтримують інституційні репозитарії. ІР мають високий потенціал служити реальними показниками якості університетів, демонструвати наукову, соціальну та економічну значимість дослідницьких робіт і, таким чином, демонструвати статус та суспільне значення університетів.

В університетських репозитаріях, як правило, розміщують препринти і постпринти наукових статей, електронні версії дисертацій та авторефератів дисертацій, навчальні матеріали, звіти з науково-дослідних тем. Серед основних переваг репозитарію – збільшення кількості цитувань праць вчених університету, інтеграція їх доробку до глобальних наукових баз даних, зменшення наукової ізоляції та нові можливості для спільних творчих проектів.

Відтак, проблема відкритого доступу стала сферою зацікавлених багатьох фахівців бібліотечної та документно-інформаційної сфери як в Україні, так і поза її межами. Зокрема, дослідженню відкритого доступу до електронних інформаційних ресурсів та функціонуванню репозитаріїв присвячено праці таких дослідників, як: О. Буйницька [2], С. Войт Г. Онисько, О. Шкодзінський [14; 23; 24], Т. Колесникова [7; 8; 9], В. Олексюк та О. Олексюк [15; 16], Н. Пасмор [17; 18], Т. Ярошенко [25; 26; 27] та ін.

Сьогодні ІР набувають широкого застосування в усьому світі. Розвиток технологій та об'єднання зусиль у цьому напрямку приводять до створення такої стратегічної можливості. Організаторами ІР у більшості випадків є бібліотеки університетів у співпраці з комп'ютерними центрами. Оскільки бібліотеки мають відповідний кваліфікований персонал

інформаційних працівників, а комп'ютерні центри, відповідно, кваліфікований технічний персонал. Вартість онлайнного зберігання ресурсів постійно знижується, що робить створення ІР ще більш можливим і доступним. Досить розвиненими є і стандарти, що використовуються при створенні цифрових архівів. Діють чи вже реалізовані багато успішних проєктів ІР, а їхня кількість постійно збільшується. Усе більше країн долучаються до цього руху. Так, у Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу (Registry of Open Access Repositories, ROAR), що підтримується Університетом Саутгемптона у Великій Британії, на 20.01.2016 р. зареєстровано 1574 репозитарії. У Довіднику репозитаріїв відкритого доступу (Directory of Open Access Repositories, DOAR), що є авторитетною базою академічних (наукових) репозитаріїв відкритого доступу і підтримується Ноттінгемським університетом, кількість зареєстрованих репозитаріїв з 367 (20.07.2015 р.) зросла до 1831 (20.01.2016 р.). У цьому переліку знаходимо й ІР 32 вузів України, серед яких і ІР НАУ [19].

З одного боку, ІР функціонують подібно до електронних бібліотек. Інформація про щодобове відвідування репозитарію, кількість завантажених документів, зазвичай, недоступна стороннім користувачам. З іншого боку, інституційні репозитарії можна розглядати як веб-сайти, сукупність веб-сторінок, об'єднаних за змістом і навігаційно, які доступні в Інтернеті. У цьому разі достатньо лише пошукових систем, щоб зібрати інформацію про кількість веб-сторінок репозитарію, веб-посилань на інші та з інших сайтів Мережі.

Не виключенням є і ІР Національного авіаційного університету (далі – НАУ) Працюючи над інституційним репозитарієм НАУ, фахівці бібліотеки створюють модель університетського електронного наукового архіву для подальшого широкого впровадження такої типової моделі у вищих навчальних закладах та наукових інституціях України. Мета репозитарію: шляхом створення, збереження та надання вільного доступу до наукової інформації, досліджень університету українській та світовій науковій спільноті сприяти розвитку науки та освіти України та світу. Спонукає українську інформаційну, наукову та освітню спільноту до активних дій та кооперації в напрямку вільного доступу до наукових інформаційних ресурсів університетів як основних наукових установ задля соціальної трансформації ролі науки в сучасному суспільстві. Завдання, які ставляться при виконанні цього проєкту: створення організаційної, технічної, інформаційної інфраструктури ІР НАУ для розвитку та поширення наукових публікацій у відкритому доступі та збільшення впливу наукових досліджень університету шляхом забезпечення вільного доступу та розширення аудиторії їхніх користувачів (науковців, студентів, викладачів, інформаційних працівників України та світу).

Політика щодо колекції ІР НАУ визначає та описує призначення, зміст та основну структуру колекцій ІР. Переважну кількість матеріалів колекції, зазвичай, складають текстові документи. Це видання університету, монографії, колективні праці, підручники, курси лекцій, посібники, методичні розробки викладачів університету; опубліковані рецензовані роботи в наукових збірниках; журнальні та газетні статті; «сіра література» (видання, що вийшли невеликим тиражем чи на правах рукопису, наприклад, матеріали конференцій, семінарів тощо, що проводились в університеті чи НАУ є серед організаторів); дисертації; дипломні та курсові роботи магістрів. Окремо треба виділити навчальні матеріали (лекції, файли, спеціальні програми тощо). Це саме ті матеріали, які можуть бути не лише текстовими, а й презентаціями, звуковими чи відеоматеріалами.

Загальноновизнаним є той факт, що відкритий і оперативний доступ до наукової інформації є важливою умовою проведення досліджень, стимулювання інновацій, спрямованих на розповсюдження знань та покликаних сприяти прогресу. Відповідно до цього, сьогодення розвитку науки та освіти можна охарактеризувати створенням і активним впровадженням цифрових сховищ і архівів. Сучасні інформаційні технології стають ефективним засобом переведення паперових документів в електронну форму та дозволяють формувати принципово нові інформаційні ресурси, до яких у тому числі належить інституційний репозитарій – електронний архів відкритого доступу.

Сучасний досвід засвідчує, що мережа Інтернет стає важливим джерелом одержання інформації та здобуття знань у всіх галузях науки і техніки, посідає значне місце в системі наукових комунікацій. Причиною такого зростання рівня популярності Інтернету можна вважати те, що завдяки своїм технологіям мережа дозволяє набагато швидше передати чи отримати потрібну інформацію, ніж це б відбувалося традиційними способами. Можливості мережі Інтернет у відображенні результатів наукової діяльності проявляються у вигляді:

- електронних видань, розміщених в мережі Інтернет – сучасна трансформація традиційних паперових наукових видань;
- веб-сайтів науково-дослідних установ та організацій, у тому числі бібліотек та видавництв;
- міжнародних наукометричних баз даних, в яких розміщуються наукові доробки вчених і науковців із різних країн світу;
- університетських та інститутських репозитаріях [22, 63].

Традиційним каналом для отримання наукової інформації є бібліотеки, які незважаючи на стрімкий розвиток Інтернету, продовжують виступати у традиційній ролі сховищ наукової інформації. І хоча сьогодні популярність бібліотек знижується, проте не варто забувати, що інформація, зафіксована на папері, сприймається у кілька разів краще, ніж в електронному вигляді. Популярність Інтернет-каналів у порівнянні з традиційною бібліотечною інформацією, зростає також тому, що саме через ці канали наукову інформацію можна отримати незалежно від місця знаходження.

Всесвітня мережа Інтернет дає можливість зробити доступними результати наукової роботи вчених з різних галузей науки у сучасному інформаційному полі всім, всюди та повсякчас. Бібліотеки вишів, як і всі бібліотеки світу, відкривають свої каталоги та інші ресурси для вільного користування усім зацікавленим. Це стало можливо завдяки всесвітньому руху Open Acces. Відкритий доступ до інформації забезпечується через журнали відкритого доступу та електронні репозитарії, які створюються в університетах, науково-дослідних установах, де окрім друкованих архівуються ще й недруковані статті.

Як відомо, основні принципи відкритого доступу до наукових знань сформульовані у таких документах: Будапештська ініціатива «Відкритий доступ» (Budapest Open Access Initiative), прийнята Інститутом «Відкрите Суспільство»; Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань (Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities). Зокрема, основною тезою Будапештської ініціативи «Відкритий доступ» стало запрошення університетів, бібліотек, видавництв, фондів, учених приєднатися до відкритого доступу, зробити результати наукових досліджень відкритими для спільноти [1]. Згідно з Берлінською декларацією, автори і правовласники дарують усім користувачам вільне, необмежене право доступу і дозвіл на копіювання, використання, поширення, передачу і публічну демонстрацію, а також на поширення роботи в електронній формі для будь-яких законних цілей з відповідним зазначенням авторства, а також право на виготовлення невеликої кількості друкованих копій для свого особистого використання.

Важливим орієнтиром для університетів і бібліотек стали сформульовані Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій і установ (ІФЛА) загальні принципи, на яких базується ідеологія «Відкритого архіву»: консолідація у світовому масштабі архівів наукових матеріалів; вільний доступ до архівів (до метаданих); узгоджені інтерфейси архівів і постачальників інформації; простота використання.

Одним із важливих засобів відтворення результатів науково-дослідної діяльності є електронні видання. У світовій практиці формування електронних видань відбувається у двох напрямках: паралельно з друкованим варіантом видавництво подає електронну версію або відскановану копію в Інтернеті з архівами – паралельне видання; видання публікуються лише в електронній формі – оригінальне електронне видання [27, 16]. Кількість останніх невпинно зростає. Оригінальне електронне видання є не тільки актуальним за змістом, але й має форму добре організованої, легко доступної і простої у використанні інформаційної системи. Оригінальні електронні видання пропонують включення графіки, звуку, анімації, що стає

потенційним фундаментом їх значної популярності та зростаючих відмінностей від друкованих.

Безперечно, формування електронних наукових видань сприяє досягненню якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства в наукових знаннях. Тому посилюється увага до підготовки електронних форм наукових журналів у науково-дослідних установах України. Серед 79 наукових академічних журналів 25 часописів друкуються англійською мовою, з яких 17 журналів перевидаються англійською мовою за кордоном («Альгологія», «Кінематика і каталіз», «Прикладна механіка» тощо), а вісім – редакції самі здійснюють переклад («The Paton welding journal», «Ukrainian journal of Physics» та інші). Третина часописів науково-дослідних інститутів НАН України вже має електронні версії в Інтернеті, що сприяє популяризації журналів та поширенню інформації про українські наукові розробки.

Співвідношення між друкованими та електронними виданнями впевнено змінюється у бік збільшення частки он-лайнних видань. Передплата на паперові видання втрачає популярність, на що впливають об'єктивні фактори: вартість електронної версії значно менша за друковану; немає витрат на доставку; не сплачується митний збір та податок на імпорт (якщо це закордонні видання); доступність мережі Інтернет – з кожним днем збільшується кількість користувачів; зручність для читачів. Система електронних публікацій дає можливість доступу світовій науковій спільноті до повнотекстових електронних версій наукових журналів, забезпечує вчених сучасними інформаційними послугами на рівні світових стандартів. Широкі можливості системи передбачають роботу з академічними установами, бібліотеками, інститутами, а також з індивідуальними користувачами [4, 39].

Електронні видання (паралельні, інтегровані та оригінальні) як спосіб представлення наукової інформації дозволяють усім без виключення (науковцям та практикам) оперативніше знайомитися з новими науковими розробками, винаходами тощо; сприяють виходу української науки на міжнародний рівень; дозволяють вільно обговорювати з авторами статей та іншими зацікавленими особами проблеми, які висвітлюються на сторінках цих видань; підвищують престиж наукових журналів і рівень їх цитування.

Широкі можливості представлення науково-дослідних результатів надають веб-сайти науково-дослідних установ та організацій, бібліотек, видавництва тощо. Електронні паралельні версії українських наукових журналів розміщуються, зазвичай, на веб-сайтах науково-дослідних установ, які є їх видавцями, у розділах: «Видання», «Видавнича діяльність», «Публікації», «Журнали», «Інші підрозділи». Деякі з них подані в інтернеті як окремі веб-сайти чи веб-сторінки.

Крім сайтів видавництва, доступ до періодичних наукових видань надається через веб-сайти бібліотек. Так, українські бібліотеки для надання доступу до електронних наукових ресурсів користувачам та всім, хто бажає, беруть участь в проєктах «Електронна інформація для бібліотек», «Доступ до електронних журналів для вчених нових незалежних держав» тощо.

Доступ до паралельних електронних наукових видань організовано на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі «Наукова періодика України», де серед фахових журналів з документознавства доступ можна отримати, зокрема, до таких: «Архіви України» (2000–2016 рр.), «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» (2008–2016 рр.), «Студії з архівної справи та документознавства» (2000–2015 рр.), «Бібліотечний вісник» (2006–2016 рр.), «Вісник Національного авіаційного університету» (2009–2016 рр.), «Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах» (2009 р.), «Кадровий вісник» (2011–2015 рр.), «Український історичний журнал» (2011 р.).

У контексті нашого дослідження варто розглядати й Науково-технічну бібліотеку Національного авіаційного університету (далі – НТБ НАУ), яка також активно використовує мережу Інтернет для надання доступу до наукових надбань. На офіційному сайті бібліотеки значний обсяг інформації розташовано на сторінці «Електронна бібліотека». Сторінка відображає інформацію про структуру електронної бібліотеки та динаміку її формування, подає значну кількість бібліографічних та інформаційних матеріалів на основі каталогу фондів

бібліотеки. Серед них: новинки попереднього місяця (статті, книги), списки повнотекстових, мультимедійних видань, авторефератів дисертацій, праць викладачів, періодичних видань, списки нових надходжень за основними розділами знань – як книжкових надходжень, так і статей з періодики, окремі виступи співробітників на конференціях чи семінарах, власні видання бібліотеки тощо [3].

Нині електронний каталог бібліотеки налічує 250731 записів, серед яких електронний каталог журналів і газет налічує 2093 записів. Каталог останніх надходжень оновлюється щомісяця. На сайті можна отримати бібліографічну довідку стосовно пошуку джерел. Достатньо лише ввести ключові слова пошуку і через деякий час отримати список джерел з заданої теми.

Електронний каталог НТБ НАУ надає:

- можливість багатоаспектного пошуку: за автором, назвою, словами з назви, УДК, видами документів, видавництвом, роком видання та ін.;
- інформацію про розподіл та місцезнаходження видання;
- вільний доступ до електронних копій власних видань університету (електронних підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, курсів, конспектів лекцій тощо) [3].

Важливу роль в ознайомленні користувачів з новими надходженнями або літературою певної тематики, відіграють електронні виставки на сайті бібліотеки. Виставка нових надходжень поділяється за двома тематичними напрямками: природничо-технічна література і соціогуманітарна література.

Окрім сайтів бібліотек, з електронними версіями наукових видань можна ознайомитись на сайтах видавців-розробників цих видань. Серед них: Національна академія наук України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Державна архівна служба України, Державний центр збереження документів Національного архівного фонду, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського та ін.

Популярним на сьогодні каналом поширення наукової інформації за допомогою мережі Інтернет є міжнародні наукометричні бази даних, завдяки існуванню яких кожен може отримати доступ до світового наукового ресурсу, а також підвищити свій індекс наукової популярності. Наукометрична база даних – це бібліографічна і реферативна база даних з інструментами для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Наукометрична база даних це також пошукова система, яка формує статистику, що характеризує стан і динаміку показників затребуваності, активності та індексів впливу діяльності окремих науковців й дослідницьких організацій [12]. Найбільш авторитетні і повні бази даних – Scopus та Web of Science.

Scopus – найбільша в світі єдина реферативна база даних і наукометрична платформа, що була створена у 2004 р. видавничою корпорацією Elsevier. Станом на січень 2013 р. Scopus містить уже понад 50 млн. записів (близько 2 млн. додається щорічно). У базі даних проіндексовано 20500 назв наукових видань, 5000 видавництв, 340 книжкових серій та 4,9 млн. праць конференцій. Хронологічне охоплення статей – з 1823 р., хронологічне охоплення наукометричного апарату – з 1996 р. Наукометричний апарат бази даних забезпечує облік публікацій науковців і установ, у яких вони працюють, та статистику їх цитованості. Scopus надає гіперпосилання на повні тексти матеріалів. База даних доступна за умов підписки через веб-інтерфейс [20, 50].

Index Copernicus (IC) – наукометрична база даних з внесеної користувачем інформації, в тому числі наукових установ, друкованих видань і проектів, створена 1999 р. в Польщі. База даних має кілька інструментів оцінки продуктивності, які дозволяють відслідковувати вплив наукових робіт і публікацій, окремих вчених або науково-дослідних установ. На додаток до продуктивності, IC також пропонує традиційне реферування та індексування наукових публікацій. База даних знаходиться у веденні Index Copernicus International. База даних названий на честь Миколи Коперника, який виступав за сучасну форму геліоцентризму, і викликав революцію в астрономії [11].

Web of Science (WoS) – це реферативна наукометрична база даних наукових публікацій проекту Web of Knowledge компанії Thomson Reuters. Станом на 2012 р. WoS пропонує доступ до 12000 назв найбільш авторитетних академічних журналів, а також збірників наукових праць та комплектів первинних наукових даних. Наукометричний апарат платформи забезпечує відстеження показників цитованості публікацій з ретроспективою до 1900 р. Одним з ключових концептів наукометричного апарату платформи є імпакт-фактор (індекс впливовості) наукового видання.

Scimago Journal&Country Rank (SJR) – сайт показника рівня цитованості наукових журналів більше 230 країн світу на базі інформаційної системи Scopus (Elsevier BV). Показники можуть бути використані для оцінки і аналізу наукових областей. Знаходиться у вільному доступі. Дані на порталі представлені з річною затримкою, тому нині на SJR представлені дані за 2015 рік, на відміну від Scopus, де дані оновлюються щоденно.

Google Scholar – є вільно доступною пошуковою системою, яка індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін. Google Scholar включає статті, що опубліковані в журналах, зберігаються в репозиторіях або знаходяться на сайтах наукових колективів чи окремих вчених. В результаті пошуку формується список, в якому джерела (статті, книги, дисертації) розташовані залежно від місця публікації, автора створеного документа, за частотою цитування і як недавно був процитований документ. Google Scholar містить відомості не лише про онлайн-ві, але і про друковані статті. За гіперпосиланням «Cited by ..» можна отримати відомості про те, скільки і які саме документи посилаються на конкретну публікацію в межах бази даних. У списку результатів може бути декілька посилань на матеріали, що відносяться до однієї і тієї ж статті [13].

Поряд з найбільшими міжнародними видавничими компаніями, до яких мають доступ українські бібліотеки в рамках програм і проектів, створюють й розвивають програми електронного видання власної наукової продукції та надання доступу через Інтернет до публікацій науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади України. Одним із способів організації та надання такого доступу є створення університетських та інститутських репозитаріїв.

Інституційний репозитарій передбачає збір публікацій науковців і співробітників вузу, чим і відрізняється від тематичної електронної бібліотеки. Види документів, які зберігають ІР, залежать від єдиної політики університету та самого репозитарію. Інституційні репозитарії зберігають оцифровані об'єкти, насамперед, наукової, освітньої, навчальної діяльності вузу. Таким чином, репозитарії не виконують видавничої функції, лише зберігають електронні версії документів та забезпечують до них доступ.

Отже, можливості мережі Інтернет у наданні доступу до результатів наукових досліджень сьогодні є надзвичайно широкими. Завдяки створенню електронних видань, публікаціям статей на сайтах видавництва, наданні доступу до наукової літератури через сайти бібліотек та інституційні репозитарії відбувається якісне наповнення та зростання інформаційно-комунікативної складової наукового світу. Наявність зазначених каналів поширення наукової інформації сприяє взаємообміну інформацією між освітянами, науковцями та дослідниками різних країн світу. Вважаємо, що існуючі можливості мережі Інтернет – не остаточні, адже з кожним днем з'являються нові перспективні технології передачі, отримання та здобуття інформації.

Список використаних джерел та літератури

1. Будапештська ініціатива відкритого доступу (BOAI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.soros.org/openaccess/translations/russian-translation>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 05.04.2016.
2. Буйницкая О. П. Институционный репозиторий как средство повышения научного рейтинга преподавателя [Текст] / О. П. Буйницкая, Б. И. Грицеляк // Образовательные технологии и общество: международный журнал / восточно-европейская подгруппа. – 2014. – № 17(1). – С. 408–416.

3. Веб-сайт НТБ НАУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ndiitt.nau.edu.ua/>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 13.05.2016.
4. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Наукові видання України в інтернет-просторі [Текст] / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2010. – № 3. – С. 36–43.
5. Задорожна Н. Т. Аналіз сучасного стану електронних наукових фахових видань [Електронний ресурс] / Н. Т. Задорожна, Т. Г. Омельченко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2007. – № 3. – Режим доступу : <http://www.ime.edu.ua.net/em3/emg.html>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 10.05.2016 .
6. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України [Текст]: колективна монографія / В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна; за ред. В. Ю. Бикова. – К. : Пед. думка, 2010. – 160 с.
7. Колесникова Т. А. Интеграция украинской отраслевой научной периодики в мировое научно-информационное пространство: проблемы и решения [Електронний ресурс] / Т. А. Колесникова // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту. – 2013. – № 6 (48). – С. 7–22. – Режим доступу: <http://eprints.rclis.org/21185/1/3.pdf>. – Дата звернення: 23.05.2016.
8. Колесникова Т. О. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень [Текст] / Т. О. Колесникова // Вища школа. – 2014. – № 5/6. – С. 7–26.
9. Колесникова Т. О. Формування комунікаційних відносин при організації бібліотекою інституційного репозитарію ВНЗ [Текст] / Т. О. Колесникова // Вісн. кн. палати. – 2011. – № 7. – С. 15–18.
10. Костенко Л. Й. Електронні наукові фахові видання в системі наукових комунікацій України [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко // Наук. пр. НБУВ. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 05.05.2016.
11. Міжнародні наукометричні бази даних: види та особливості [Електронний ресурс] // Наша перспектива: науково-аналітичний журнал. – Режим доступу : <http://www.perspektyva.in.ua/naukovyj-prostir/porady-naukovtsyu/mizhnarodni-naukometrychni-bazy-danih/>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 05.05.2016.
12. Наукометричні бази даних [Електронний ресурс] // Київська державна академія водного транспорту. – Режим доступу: <http://www.maritime.kiev.ua/naukometrychni-bazi-danih/>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 14.03.2016.
13. Наукометричні бази даних [Електронний ресурс] // Офіційний сайт журналу «Вісник національної академії державного управління при Президентові України». – Режим доступу: http://visnyk.academy.gov.ua/?page_id=1969. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 23.05.2016.
14. Огляд існуючих інституційних репозитаріїв у світовій науковій спільноті [Текст]: матеріали семінарів з відкритого доступу. Семінар 2: Для викладачів, аспірантів, студентів / О. К. Шкодзінський, Г. Я. Онисько, С. О. Войт. – Тернопіль : ТДТУ, 2009. – 21 с. – Режим доступу : <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/225>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 25.04.2016.
15. Олексюк В. П. Інституційний репозитарій: можливості застосування у навчальному процесі / В. П. Олексюк, О. Р. Олексюк // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 6 (32). – Режим доступу до журналу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 08.05.2016.
16. Олексюк О.Р. Інтеграція інституційного репозитарію в інформаційно-освітнє середовище ВНЗ [Електронний ресурс] / О. Р. Олексюк, В.П. Олексюк // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Т. 44, вип. 6. – С. 220–232. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_44_6_22. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 08.05.2016 р.
17. Пасмор Н. П. Університетський репозитарій – засіб інтеграції наукових здобутків учених у світовий віртуальний простір наукових комунікацій [Електронний ресурс]: презентація

- / Н. П. Пасмор // Система наукового цитування та поширення результатів наукових досліджень : наук.-практ семінар, Харків, 19 трав. 2015 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка. – Режим доступу : <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7772>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 08.05.2016.
18. Пасмор Н. П. Унікальність інституційних депозитаріїв як складова інтеграції наукових здобутків учених у світову e-Science [Текст] / Н.П. Пасмор, С.А. Шахова // Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16–19 черв. 2015 р., Івано-Франківськ. – Івано-Франківськ, 2015. – С. 214–219.
 19. Ресурси відкритого доступу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.nuos.edu.ua/uk/>. – Заголовок з екрана. Дата звернення: 21.05.2016.
 20. Стадницький М. С. Огляд наукометричних баз даних (Scopus) [Текст] / М. С. Стадницький // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 4. – С. 48–56.
 21. Фролова Н. М. Інституційний репозитарій у інформаційному просторі університету [Електронний ресурс] / Н. М. Фролова, Л. В. Кашаєва. – Режим доступу : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5529/1/Frolova.pdf>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 05.05.2016.
 22. Харнад Ш. Пробуждение «спящего гиганта». Университетские мандаты на Открытый доступ [Текст] / Ш. Харнад // Науч. и техн. библ. – 2009. – № 7. – С. 62–71.
 23. Шкодзінський О. Роль інституційного репозитарію в науково-освітньому середовищі вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / О. Шкодзінський, Г. Онисько, С. Костишин // Матеріал VII Міжнародної науково-практичної конференції «INFORMATIO-2010». – Режим доступу: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/864>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 25.05.2016.
 24. Шкодзінський О. К. Що таке «відкритий доступ»? Рух європейських університетів за відкритий доступ: метод. вказівки : матеріали семінарів відкр. доступу. Семінар 1 [Текст] / О. К. Шкодзінський, Г. Я. Онисько, С. О. Костишин. – Тернопіль : ТДТУ, 2009. – 30 с.
 25. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років [Текст] / Т. Ярошенко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 3–10.
 26. Ярошенко Т. О. Електронний журнал у дзеркалі публікацій у професійній пресі [Текст] / Т. О. Ярошенко // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 5. – С. 29–32.
 27. Ярошенко Т. О. Електронні журнали: нові можливості для бібліотек України [Текст] / Т. О. Ярошенко // Бібл. форум України. – 2004. – № 2 (4). – С. 15–18.
 28. Google Scholar [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nubip.edu.ua/sites/default/files/u110/>. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 25.05.2016.

В статье проанализированы каналы распространения учебной и научной информации с помощью сети Интернет, прежде всего через международные наукометрические базы данных (Scopus, Web of Science, Journal Citation Reports®, Scimago Journal&Country Rank, Google Scholar). Раскрыто понятие и дана характеристика институционального репозитария как одного из документно-коммуникационных каналов передачи научной и образовательной информации. Сделано вывод о том, что благодаря созданию электронных изданий, публикациям статей на сайтах издательств, созданию условий свободного доступа к научной, учебно-методической литературе через сайты библиотек и институциональные репозитарии происходит значительное повышение информационно-коммуникационной составляющей научного мира. Наличие указанных каналов распространения научно-образовательной информации способствует взаимному обмену информацией между работниками сферы образования, учеными и исследователями разных стран мира.

Ключевые слова: электронные информационные ресурсы, электронные библиотеки, электронные архивы, институционный репозитарий, репозитарий НАУ, мировое Интернет-пространство.

The article analyzes the distribution channels of educational and scientific information via the Internet, especially through international scientometric databases (Scopus, Web of Science, Journal Citation Reports®, Scimago Journal & Country Rank, Google Scholar). Institutional repository is explained and described as one of the document-communication channels of scientific and educational information. It was concluded that a significant increase in information and communication component of the scientific world can be achieved through creation of electronic publications, publication of articles on the sites of publishers, and providing access to scientific and educational literature through websites of libraries and institutional repositories. The availability of these distribution channels of scientific and educational information contributes to mutual exchange of information between teachers, scientists and researchers around the world.

Keywords: *electronic information resources, digital libraries, digital archives, institutional repository, the NAU repository, the global Internet space.*